

ESKİ HİND SİYASET FELSEFESİNE GENEL BİR BAKIŞ

Mahmut Arslan

•Hükümdarın mutluluğu halkın mutluluğu ile,
bükümdarın zenginliği halkın zenginliği ile müm-
kündür•

KAUTİLLA (Arthaśāstra)

Hind'de hâkim olan Brahman ve Buddha gibi iki büyük inanç sisteminin, yalnız din alanında değil, aynı zamanda Hindlilerin sosyal ve siyasal hayatı üzerinde de büyük etkiler yaptıkları ve bu dinlerin, ahlâk ile de yakından ilgili olarak, devlet hakkında bazı esasları kapsadıkları görülmektedir¹.

Brahmanizm'in savunduğu «kast»lara dayalı doğal eşitsizlik, Hind'de, sosyal, siyasal ve hukukî-idarî alanlarda etkisini göstererek, insanların çeşitli sınıf ve zümrelere ayrılmaları yanında, dinî esaslara dayanan teokratik bir devlet görüşünün gelişmesini, din adamlarının otoritesine dayanan teokrasi ile birleşmiş aristokratik bir yönetim mekanizmasının gerçekleşmesini sağlamıştır².

Brahmanizm'e bir tepki olarak ortaya çıkan Buddhizm, «sözleşme» ilkesinden hareket ederek, üstün gücün halkta bulunduğunu, kaynağını insanların sözleşmesinden alan devletin başındaki hükümdarın, fertleri korumakla yükümlü bulunduğunu savunmaktadır. Buddhizm'e göre hükümdar, halkın iyilik ve çıkarını düşünerek

1 Bkz. GLASENAPP, H., *Brahma et Bouddha*, Paris 1937.

2 JANET, P., *Histoire de la Science politique dans ses rapports avec la morale*, Paris 1924, C. I, p. 3-15.

devleti yöneltmelidir. Demokratik kavramların tohumlarını taşıyan bu düşüncelere göre, hükümdar kendi arzu ve ihtiraslarına göre değil, kamunun çıkarına göre ve o amaç ile hükümet işlerini yürütmelidir³.

Hind devlet kuruluşunda, hükümdar'dan başka onun veziri durumunda olan bir saray rahibi Brahman bulunmaktaydı. Hükümdarın savaş ve buna benzer işler için önemi ne kadar büyükse, saray rahibinin de manevî selâmet, yağmurun zamanında ve yeterli yağmasını sağlamak bakımından o kadar büyük önemi vardı. Hatta rahib, savaşta zafer kazanacağı bile kendi âyin ve dualarının etkisine yoruyordu. Hükümdarların emrindeki prensler barışta nasıl bir tür dirlikçi, savaşlarda ise bazı görevlerle yükümlü yaşıyor idiyse, tıpkı bunun gibi Brahmanlara da yukarıdan aşağıya, bir köy rahibine kadar çeşitli büyüklükte birer dirlik verilmiş bulunuyordu. İşte Hind'de bu sosyolojik yapı yüzyıllarca devam etmiştir⁴.

Eski Hind'de yargı hakkı hükümdara aitti ve hükümdar istediği zaman bu yetkiyi bizzat kullanabiliyordu. Fakat aynı anda bütün mahkemelerde bulunamayacağı için, hükümdarın kendisine naip tayin etme hakkı da bulunmaktaydı. Yargı işleminde hükümdara üç ya da dört yargıç yardım ediyordu. Bunlar daha çok ruhanî sınıfa mensup kimseler oluyordu. Fakat nazarî olarak hükümdar bu yargıçları başka kastlardan seçebilirdi. Hükümdar verdiği her hükümden sorumluydu ve bu sorumluluğunu bir kurban kesmekle giderebilirdi. Aynı zamanda o bir suçluyu affedebilir, fakat affedince suçlunun günahını kendi üzerine almış sayılıyordu⁵.

Hukukun kaynağı, İslâm hukukunda olduğu gibi bir peygamberin yaydığı din; Cermenlerde olduğu gibi, bir milletin yavaş yavaş gelişmiş olan örf ve âdeti; İngiliz hukukunda olduğu gibi mahkemelerde yargıçlar tarafından verilmiş kararlar; kısmen Roma hukukunda olduğu gibi, büyük hukuk bilgînlerinin düşünceleri; Isparta hukukunda olduğu gibi bir kanun koyucunun yasaları; Çin'deki KONFÜÇYÜS düşüncelerine dayalı hukukta olduğu gibi, bir filozofun felsefî fikirleri olabilir.

3 CARRE, L., L'ancien Orient, Paris 1874, C. H, p. 17.

4 RUBEN, W., Eski Hind Tarihi, Ankara 1944, s. 39.

5 ARSAL, S.M., Umumi Hukuk Tarihi, İstanbul 1944, s. 46.

İşte bu açıdan Hind hukukunun kaynağı, ne sırf dinî ve ne de tamamıyla insanîdir. Bu hukuk karma bir hukuktur. Hind'in hukuk mecmualarını yazanlar ruhanîler yani Brahmanlardır. Fakat Brahmanların dayandığı «Veda»lar, kaynak olmak bakımından insanîdir. Kısacası gerçek kaynağı insanî olan bu hukuka ruhanîler dinî bir nitelik vermişlerdir⁶.

Hind toplum ve devlet anlayışının kaynakları, en eskisi «Veda»lar olmak üzere «Vişnu», «Gautama», «Baudhayana», «Vasişta», «Aparnata», «Narada», «Manu» ve «Yajnavalkiya» mecmualarıdır. Ayrıca Greklerin «İliyade» ve «Odysée»leri gibi Hindlilerin millî ve tarihî destanları olan «Mahâbhârata» ve «Râmâyana» önemli kaynaklar arasında sayılabilir.

RUBEN'e göre, Hind destanlarında ideal hükümdar tipi şöyle tasvir edilir: Her şeyden önce Hind hükümdarının yetkilerinin sınırı bulunmamaktadır. Hükümdar verdiği sözü tutmalıdır. Sözüde durmayan hükümdara halk da güvenmez. Hind'de, söylenen her doğru sözde bir sihrî kuvvetin mevcut olduğuna dair eski bir inançla, Hükümdarın verdiği sözü kayıtsız-şartsız yerine getirmesi zorunluluğu birbirleriyle ilişkilidir. Ayrıca, buna uygun olarak da, gerçeği bilmek ve söylemek, Hind ahlâk ve felsefesinin en yüksek gayesidir.

Teba'asını her türlü kötülükten korumak Hind hükümdarının en önemli görevidir. Bütün Hind devlet teorisi bu düşünce üzerine dayanmaktadır: «Millet hükümdara, onun himayesi ve koruması karşılığı olarak vergi verir».

Hind hükümdarı kendi halkına örnek teşkil edecek bir hayat sürmek zorundadır. Çünkü, eğer hükümdar mazbut bir hayat sürerse, dünya düzeninin de iyi gideceği inancı vardır. O zaman, yağmur zamanında ve yeterli miktarda yağar, ülkede kimse normal ömrünün yıllarını doldurmadan ölmez. Fakat eğer hükümdar gerçek bir hükümdar değilse, dünyanın düzeni bozulur, kıtlık ve türlü dert ve musibet halka musallat olur. Böylece, eski Hind dünyasına göre hükümdar, hukukî eserlerde daima tekrar edildiği gibi, makrokozmik dünya nizamının sorumluluğunu da taşımaktadır.

6 ARSAL, S.M. a.g.e. s. 57.

İşte bu ideal Hind hükümdarı, destan yazarları tarafından tenennüm edilirdi⁷.

Saraya ve hükümdara bağlı bu destancılara «Arabacı» deniyordu. «Arabacılık» eski Hind'de çok orijinal bir meslekti. O devirlerde hükümdarlar tıpkı destanî devirlerdeki kahramanlar gibi savaş arabaları üzerinde harbederlerdi ve onların savaşdaki başarıları «arabacı»nın zekâ ve yeteneğine sıkı sıkıya bağlı bulunuyordu. Böylece, önemli bir sorumluluk yüklenen arabacı, sadece savaşta değil, barış zamanında da hükümdarın sadık arkadaşı, bir danışmanı sayılıyordu. Biz, büyük bir faslı Hind hükümdar hukukuna ayrılmış (Mahabbarata) ve «Ramayana» gibi hukuk kitaplarında, hatta meselâ BUDDHA'ya ait birçok eserlerde, hükümdarın arabacısına karşı gösterdiği itimat ve güveni tasvir eden satırlara rastlamaktayız: Hükümdarla, hatta haremde bile, önemli meseleler hakkında konuşmak yetkisi hükümdarın Brahman danışmanına değil, arabacısına veriliyordu. Ayrıca, bu arabacılar bir çeşit şecere memurları ya da yazarları idiler. Bu yüzden, bir prens biriyle evleneceği zaman arabacıların fikri sorulurdu. Bundan başka, bu arabacılar aynı zamanda bir çeşit saz şairi (=bard) idiler. Onlar, savaşlardan evvel, ataların kahramanlıklarını överek askerleri coştururlardı⁸.

Bazılarının Uygurca tercümelerinin bulunduğunu bildiğimiz bir çok Buddhist masalları, Avrupa'ya ve Doğu Asya'ya giderken, Türkistan üzerinden geçen yolları izlemiş olmalıdırlar. Gerek bu masallardan ve gerekse bunun benzeri diğer bir çok masalların Türkistan'daki mağaraların duvarlarına yapılan tasvirlerinden anlıyoruz ki, fedakârlığın en aşırı biçimlerini gösteren bu Buddhist masalları, o zamanlar halk arasında yayılmış bir durumdaydı. Bu masallarda, «Maymun» ya da «Ceylan-Hükümdar»ların, herhangi bir tehlike karşısında halklarını kurtarmak için kendi hayatlarını seve seve feda etmeleri motifine rastlanmaktadır. Yani hemen hemen hepsinde ortak motif: bir hükümdarın ya da prensin kendini feda etmesidir. Eski bir Hind düşüncesine göre, doğruyu söylemekle de insanlığı ızdıraplardan kurtarmak mümkündür. İşte, bu tür masallardaki hükümdarlar da bu zihniyetle, bu yolda kendilerini feda etmişlerdir.

7 RUBEN, W. Hind Epopelerine Dair, AÜDTCFD, Cilt. IV, Sayı 2 1946, Ankara s. 156.

8 RUBEN, W. a.g.m. s. 153.

Buddhist masallarında, kendini feda eden insanların hemen hepsinin hükümdar olması ilginçtir. Çünkü, Hindistan'ın tarih öncesi devirlerindenberi bu âdet bulunmaktaydı. Hatta bu devirlerde, bir hükümdar, bir ülkeyi 12 yıl yönettikten sonra öldürülürdü. İlk Portekiz tüccarları, Hindistan'ın güneyindeki Malabar kıyılarına çıktıkları zaman, bu âdetin o bölgelerde halâ yaşamakta olduğunu görmüşlerdir. Mümkündür ki, bu hükümdarlar, kendi halkları uğruna ve bir çeşit kurban olarak öldürülüyorlardı. Çünkü bu çağlarda, bereketli olması amacıyla tarlalara insan kurban ediliyordu⁹.

Hindistan'ın çok eski zamanlara ait olan bir inanışına göre, bir hükümdar, hem ülkesinin refah ve mutluluğundan ve hem de çöküş ve felâketinden sorumluydu. Ayrıca hükümdarın bu sorumluluğu sihrî bir nitelik taşıyordu. Şöyle ki: eğer bir hükümdar ülkesini adaletli bir şekilde yönetirse, o hükümdarın ülkesinde yağmurlar mevsiminde ve yeterli miktarda yağar; rüzgârlar daima faydalı bir şekilde eser; yıldızlar ve bütün gök cisimleri düzen içinde ve iyilik getiren hareketlerine devam ederlerdi. Fakat bunun aksi olur da hükümdar despotça yönetmeğe kalkarsa ve halka zulüm ederse, milletin çıkarlarını ihmal yoluna giderse, işte o zaman evrenin de düzen ve intizamı bozulurdu: yağmurlar yağmaz olur, kıtlık başlar, hastalık salgın halinde her tarafı kasıp-kavurur, ülke insanların doğal ömrü azalır, her türlü kötülük başgösterirdi. Bu sihrî tasavvur «hükümdar erdem konusunda halkına örnek olmalıdır» şeklinde ve daha geniş bir alana yayılmış olan bir zihniyetin aşırılığa vardırılmış bir şekilden başka bir şey değildir. Avrupa etiği, «kiral nasılsa milleti de öyledir» der; halbuki eski Hindlilere göre, «hükümdar nasılsa dünya düzeni de öyledir». Hükümdarların bu sihrî sorumluluk ve kudretine Buddhist'ler gibi Brahman'lar da inanmışlardır. Yalnız şu farkla ki, Brahman'lar hükümdarların görevlerini sayarken, Buddhist'lerde olduğu gibi, hükümdarın bir de «gerçeğin ifadesi olan bilgiyi yaymak» görevi diye bir şey saymıyorlardı. Buna karşılık Brahman'lar, hükümdarın başlıca görevleri arasında, halkı dış düşmanlara karşı savunmak ve içte halkın haklarını adaletli bir şekilde korumak gibi şeyleri de tesbit etmişlerdir. Ashında Buddhistler de bunun her ikisini hükümdarlara görev olarak tavsiye ediyorlardı. Yalnız şu farkla ki, Buddhist'lere

9 RUBEN, W. Budhizm Tarihi, Ankara 1947, s. 28.

göre hükümdarlar, ünlü hükümdar AŞOKA gibi, mümkün olduğu kadar savaş gibi fazla heyecan doğuran şeylerden daima kaçınılmadırlar. Buddhist zihniyete göre, bir hükümdarda aranılacak on erdem şunlardır:

- 1 — Buddhizm hükümlerine kelimesi kelimesine uymak,
- 2 — Yoksullara yardım etmek ve sadaka vermek,
- 3 — Fedakâr olmak,
- 4 — Her zaman barış yolunu tercih etmek,
- 5 — Başkalarına zarar vermekten sakınmak,
- 6 — Elden geldiği kadar tahammüllü olmak,
- 7 — Her konuda dürüst davranmak,
- 8 — Yumuşak ve halim-selim olmak,
- 9 — Dindar olmak,
- 10 — Herkese karşı mültefid olmak.

Aslında bu on erdem, bizzat BUDDHA'nın ve Buddhist'lerin kendisinde aranılacak niteliklerdir. Görülüyor ki, Orta-Asya ve Türkistan'a kadar yayılan Hind masalları içerisinde, Buddhizm uğruna katlanılan fedakâlıklar, aynı zamanda ideal bir hükümdarda aranan meziyetler arasında gösterilmektedir. Ayrıca gerek Brahmanlar ve gerekse Buddhist'ler, «hediye» dağıtmayı, hükümdarların en başta gelen görevleri arasında saymaktadırlar. Aslında «kendini feda etmek» de, bir hükümdarın görevi olan «verme»nin aşırı şekliinden başka bir şey değildir.

İşte Hind masallarının başlıca fonksiyonları, bütün bu meziyet ve erdemleri halka öğretmektir. Ünlü Hind destanlarında, hükümdarların hediye dağıtmak görev ve faziletinden her fırsat düştükçe söz açılmaktadır.

A. KAUTİLİYA

Eski Hind'de devlet yönetimi ve toplumsal ahlâk, felsefi düsturlar, en ziyade KAUTİLİYA adına bağlanır. Pañçatantra'nın yazarı

da onun adını anmaktadır¹⁰. Materyalist bir ahlâk anlayışına dayanan bu esere göre insanın kılavuzu akıldır ve insan kendi mutluluğunu bulmak için başkalarının mutluluğuna saygı göstermelidir. Davranışlarımız geçmişteki örneklerle dayanmalıdır. Aşağı halk tabakası ekonomik bakımdan devletin temelidir. Devletin unsurları yedidir: Hükümdar, kendisine yol gösteren vezirler, halk, kaleler, savunma ve saldırı kuvvetleri, hazine ve müttefikler. Hükümdar halka, onlar çocuklarıymış gibi davranmalıdır. O, her türlü otoriteyi temsil eder. Bu otorite, bu dünyayı yöneten «kamın»dan çıkar. Hükümdar kanunu yerine getirmekle yükümlüdür. Kanuna dayanarak kötülere cezalandırır. Adalet hükümdarın birinci görevidir. Adaleti yerine getirirken kendi şahsî sevgi ve nefretini bir tarafa bırakmalıdır. Tarafsızlık adaletin meheng taşıdır. Âdil yönetimin ikinci unsuru akla uygun davranmaktır. Adaleti yerine getirmekte en iyi yol hükümdarın bizzat davayı dinleyip hüküm vermesidir. Hükümdarın görevleri, halk üstündeki zulüm ve baskıyı önleyerek tebaanın canını ve malını korumak, adaleti tarafsız bir biçimde yerine getirmek, tarım ve el-sanatlarının gelişmesine önayak olmak ve halkı zenginleştirmektir¹¹.

Siyaset veya hükümet bilimini diğer bilimlerin kaynağı olarak gösteren KAUTİLİYA'nın «Artaçastra» adlı eserine göre, insanlar, içinde buldukları anarşi ortamından kurtulmak için, kendilerini barışa kavuşturacak ve kendilerine güven ve mutluluk sağlayacak bir ilk hükümdarla bir sözleşme yaparak hükümdarlık ve devleti oluşturmuşlardır. Bu yüzden hükümdarın büyük imtiyazları yanında, ağır sorumlulukları da bulunmaktadır. Kısacası «Artaçastra», kuvvetli bir devletle, halkın isteklerine uygun, yetkilerini kötüye kullanmaktan sakınan bir hükümetin bağdaştırılmasını sağlayacak esasları açıklamaktadır¹².

10 Bk. BANDYOPADHYAYA, N. Kautliya or an exposition of his Social Ideal and Political Theory, Calcutta 1927.

11 Bk. PRASAD, B. Theory of government in Ancient India, Post-Vedic, Allahabad 1927; İNALCIK, H. Kutadgu-Bilig'de Türk ve İran Siyaset Nazariye ve gelenekleri, H.R. Arat İçin, Ankara 1966, s. 261.

12 MASSON-OURSSEL, L'Inde antique et la civilisation indienne, Paris 1933, p. 107.

KAUTİLİYA, politik düşünce bakımından bir Hind MACHIAVEL'dir. O da tıpkı MACHIAVEL gibi kanlı bir siyasetin temiz ve kirli araçları üzerinde dikkate değer bir açık yücreklilikle konuşmaktadır¹³.

Yine MACHIAVEL, gibi KAUTİLİYA'ya göre de, siyasetin ilk şartı insanların kötü olduklarını önceden kabul etmek ve hayatı herkesin herkesle mücadelesi şeklinde anlamaktır. Ona göre, büyüğün daima küçüğü ezmesi kaçınılmaz bir olaydır. Bu yüzden gerekçi bir politikanın bunu her zaman hesaba katması gerekir. Bu da böyle olunca, sonuç olarak politikacının kimseye güvenmemesi şart olur. Politikacı, başkalarının kendisine güvenmesini sağlayacak biçimde davranmalı ve halkın çıkarlarının korunduğu görüntüsünü yandırarak kendi çıkarını gözetmelidir. Bir politikacı, yeminin sadece bir söz, fakat bir insan rehinenin ise gerçek bir garanti olduğunu bilmelidir. Günün birinde kendisi rehine vermek zorunda kalırsa, -düşmanın bilmemesi şartıyla- her hangi bir sebepten dolayı başından defetmek istediği kimseleri göndermelidir. KAUTİLİYA'ya göre, politikacının dindar olmaması gerekir. Düşman ne kadar dindar olursa, ona iki-yüzlükle daima Tanrıyı hatırlatarak, öğütler vererek istenileni yaptırmak o kadar kolay olur. İşgal edilen bir ülkede, dini duygular ve merhamet yüzünden gevşek davranmak kesinlikle kabul edilemez. Prens kahraman olmalıdır. Savaşta o, başka birisine prens elbiselerini giydirmeli ve böylece değerli hayatını düşman hücumlarından korumasını bilmelidir. Bundan başka politikacı, gözü pek gerçek ve sahte dervişleri -halkın onlara güveneceğini bildiği için- ajan olarak kullanmalıdır. Nasıl ki MACHIAVEL, Roma Senatosunu sahte falcılar kullanmak ve diğer başka cürümleri yüzünden ayıplamıyor ve bunu bir «hikmet-i hükümet» olarak görüyorsa, KAUTİLİYA da ilâhların hükümlerini değiştirip, onları işine geldiği gibi yorumlanmanın politikacı için doğru olacağını söylüyordu. Eski Hind liler, politikayı kişisel inançlarından ayrı tutabiliyorlardı. MUDRA-RAKŞASA'ya göre, hükümdarın dindar, fakat nâzırlarının her hileye ve şeytanlığa başvuracak yapıda adamlar olması gerekir.

KAUTİLİYA, politikacının çoğunlukla sert ve şiddetli, fakat bazan da duruma göre tatlı ve yumuşak görünmesi gerektiğini söy-

13 Bk. SHAMAŞĀSTRĪ, Kautilya's Arthasāstra, Mysore 1929.

lemektedir. Yine ona göre, politikacının kadereci olmaması gerekir. Görülüyor ki KAUTİLİYA'nın politika teorisi oldukça realist'dir.

KAUTİLİYA'nın «Arthaşatra» adlı eseri yüzyıllar boyu Hindli hükümdar ve prenslere, «devlet yönetme bilgisi» olarak okutulmuştur. Aynı amaçla yazılmış olan «Pañçatantra» ve «Hitopadeşa» adlı koleksiyonlar «Arthaşâstra»dan çok şey almışlardır¹⁴.

«Arthaşâstra»ya göre, «gerekli bilgileri iyi öğrenmiş ve tecrübe sahibi olmuş, halkının iyi bir şekilde yönetilmesine çaba gösteren, bütün halka yararlı olan bir hükümdar hiçbir engelle karşılaşmadan dünyanın sefasını sürer».

«Politika ve yönetim bilgisi bakımından tecrübe sahibi ve bilgili bir hükümdar, birçok dost, servet, toprak kazanır ve başka hükümdarları geride bırakır».

«Akıllı ve tedbirli bir hükümdar tebaasından yoksul ve mutsuz kişileri mutlu ve varlıklı yapabilir; akılsız ve kötü bir hükümdar ise, ülkesindeki en varlıklı ve en sadık kişileri bile kaybeder».

«Bir yönetimin başında bulunan kişi erdemli bir hayat sürerek, duygularına hâkim olarak ve kendine bağlı olan kişilerin tasvip edecekleri bir tutumla hareket ederek, bütün halka kendini saydırmalıdır».

«Vezir olacak birine, fesat ve israf değil, dürüstlük ve kazanç yolları öğretilmelidir».

«Hükümdarın mutluluğu halkının mutluluğu ile, zenginliği halkının zenginliği ile mümkündür».

«Tedbirli bir hükümdar yaşlılarla işbirliği yapmalı ve hislerini kontrol ederek, felâket doğuracak, varlığını tehdit edecek, öfke ve ihtiraslardan uzak kalmalıdır».

«Karakteri dürüst olmayan, kötü alışkanlıklara kapılmış bir hükümdar, bir imparator bile olsa, ya kendi tebaasının öfkesine ya da düşmanlarının gazabına uğrayacaktır».

14 Bk. ALSDORF, L. *Pantschatantra, Fünf Bücher Altindischer Staatsweisheit und Lebenskunst in Fabeln und Sprüchen*, München 1952; KALE, M.R. *The Hitopadesha of Narayana*, Bombay 1924.

«Devlet yönetimi ancak yardımlaşma ile mümkün olur, tek tekerlek hiç yürümez, onun için hükümdar vezirler atamah ve onların fikirlerini dinlemelidir».

«Danıştığı ve aldığı kararları gizli tutmasını bilmeyen hükümdarın işleri bir süre için yolunda gitse bile, sonunda, deniz ortasında çatlayan bir sandal gibi, yok olmaya mahkûmdur».

«... devletin kuvveti hazineden gelir, hazine dünyanın süsüdür, dünya ise para ve ordu ile kazanılır».

«Bir hükümdar, suç önemsiz ise onu bağışlamalı, vergi gelirleri az olsa bile onunla yetinmeli, kendine yararlı olan görevlileri armağanlar dağıtarak memnun etmeli, böylece onlara değer verdiğini göstermelidir».

«Hükümdar yeterli ve uygun cezalar vererek memurlarının davranışlarını denetlemeli, güvenilir memurlarıyla köy ve şehirdeki halkı gözetmelidir».

İçinde bilgi ve hayatt tecrübeleri taşıyan, öğüt niteliğindeki sözler yüzyıllar ötesinden bile gelse, daima okuyucu veya dinleyici bulabilmiştir. Sanskrit edebiyatı bu tür sözler bakımından çok zengindir¹⁵.

B. HİTOPADEŞA

NARAYANA adındaki bir yazar tarafından kaleme alınan Hitopadeşa (= Mutluluk eğitimi)'nin konusu, Pañcatantra gibi, «Niti» (= yani devlet yönetme bilgisi)'dir¹⁶. «Hitopadeşa» da, prenlere masallar aracılığıyla yönetim bilgisi vermek amacıyla yazılmıştır¹⁷. «Hitopadeşa»nın en yaygın Sanskrit metni NARAYANA'ya mal edilen metindir¹⁸.

«Akıllı kişi hiç ölmeyecekmiş gibi bilgi ve para kazanmaya bakhmalı ve sanki ölüm saçlarından yakalamış gibi, dinî görevlerini yerine getirmelidir».

15 ÇAĞDAŞ, K. Kautilya'nın Arthashastra'sından Yöneticilere Bazı öğütler, AÜDTCFDDDD, Cilt I, Sayı 3 1969, Ankara a. 75.

16 Bk. KEITH, A. A History of Sanskrit Literature, Oxford 1928, s. 263.

17 Bk. PRASAD, B. The Theory of Government in Ancient India, Allahabad 1929.

18 Bk. KALE, M.R. The Hitopadesa of Narayana, Bombay 1924.

«Bilgi gaspedilemez, ona paha biçilemez ve o yok edilemez, bunun için ermiş insanlar, bilginin her şeyden üstün olduğunu söylerler».

«Bilgiye sahip olan kişi, sıradan biri bile olsa, aşağılardan akan nehirlerin varlık kaynağı okyanusa ulaştığı gibi, yaklaşıması güç hükümdarların huzuruna bile ulaşır».

«Bilgi kişiyi alçak-gönüllü yapar; alçak gönüllülük itibar kazandırır; itibarı olan kişi zengin olur; zenginlik sayesinde sevap kazanılır ve bu da insanı mutlu eder».

«Bir testi üzerine henüz kurumadan çizilen çizgiler gibi, bu kitapteki bilgiler, masal şeklinde, gençlere öğretilmiştir».

«Ey Hükümdar!, devamlı gelir, hastaliksız hayat, bir dost, tath dilli bir zevce, itaatlı bir oğul ve yararlı bilgi; işte bu altı şey insan-oğluna mutluluk verir»¹⁹.

Tıpkı «Hitopadeşa»da olduğu gibi «Kutadgu-Bilig»de de tesbit edilen devlet anlayışına göre hükümdar, yüksek devlet memurları ve soylu tabakanın bilgi, hikmet, akıl sahibi olmaları; imanlı ve inançlı olup, dinî görevlerini yerine getirmeleri, nefse hâkim olma, kader, çocuk eğitimi gibi soyut toplumsal bilgilere vâkıf olmaları gerekmektedir ki, Hindistan'da çok eskilerden beri bu konular üzerinde yazılmış geniş bir literatür bulunmaktadır. Bu eserler Buddizm öncesi yazılmış çok eski edebiyat örnekleridir²⁰. Mesela sanskritçe yazılmış olan «Hipopadeşa» çok önemli «devlet yönetimi» ile ilgili bilgileri ihtiva etmektedir. Bu eserden anlaşıldığına göre, hükümdar babalar çocuklarına (yani veliahdlara) devlet idare etmek sanat ve bilgisini öğretmek düşüncesiyle, bir bilginler heyeti kurarak öğretmenler görevlendirmişler, bu bilgin ve öğretmenler prens ve şehzadelere özel dersler vermişlerdir²¹.

Tıpkı Kutadgu-Bilig'de olduğu gibi bu sanskritçe yazıda da edebî bir tür olarak karşılıklı konuşma ve hitabet kullanılmıştır. Bundan da anlaşılmaktadır ki, «Kutadgu-Bilig»in öğütlerine benzer devlet yönetimi ile ilgili bilgiler çok eski bir geleneğe dayanıyordu. YU-

19 ÇAĞDAŞ, K. Hitopadeşa'nın Önsözü, AÜDTCFD, C. XXIV, S. 1-2 Ankara 1966, s. 7-10.

20 Bk. MERİÇ, C. Hind Edebiyatı, İstanbul 1964.

21 ÇAĞDAŞ, K. a.g.m, s. 7.

SUF'un bu tür eski eserleri, Uygur ya da İran edebiyatı kanalıyla bilmüş ya da görmüş olma ihtimali vardır ve belki de bunları örnek almıştır²².

C. PANÇATANTRA

Hakkında hiç bir bilgimiz bulunmayan VISHNUŞARMAN'ın yazmış olduğu «Pançatantra», Hind'in bir politika ve devlet idaresi kitabıdır. Kendisi, öğretmek istediği şeyleri, masallar içersine serpiştirilmiş hikmetler biçiminde vermiştir. Verdiği öğütler, eski Hind devlet ve hükümet idaresi bilgisinin esaslarına uygun düşmektedir. Bu politik görüşe göre kuvvetlinin her zaman üstün geleceği, amacın aracı haklı kılacağı kabul edilmektedir²³.

Eski edebiyatta izlerini gördüğümüz insanlara ait alışkanlıkların hayvanlarda da gösterilmesi inancı, insan bedenini terkeden ruhun bir dahaki doğuşunda hayvan şekline bürüneceği inancı yayıldıkça, daha da yaygın bir hale gelmiştir. İşte bu inanca uygun olarak Hind'de «fable» dinî ve politik edebiyata girmiştir²⁴.

«Pançatantra»daki hikâyeler, çoğunlukla gerçek hayat dramından sahnelerdir. Fark sadece aktörlerin hayvanlar olmasıdır. Aslında yazar kahramanlarını hayvanlardan seçerek hükümdarlara, saray erkânına ve topluma açıktan yapamadığı eleştiri ve telkinleri yapmak imkânını bulmuştur. Masallarda «arслан» bir hükümdarı temsil eder. İnsanların hükümdara yakın olmalarının iyi olduğu kadar, tehlikeli tarafları da vardır. Hükümdarla olan ilişkilerde çok dikkatli olmalıdır. «Çakal» çoğu hikâyelerde hükümdarın vezirleri arasındadır. Zeki, düzenbaz, çıkarını bilen ve kendi çıkarını herşeyin üstünde tutan, çıkarı için hükümdarı bile atlatmaktan çekinmeyen bir tiptir. «Maymun» atak, yaramaz, söz dinlemez, fakat sevimli ve sırasında zekâ eseri gösterebilen bir tiptir. «Eşek» gözü ile gördüğüne bile inanmayacak kadar saf bir aptal, «balıkçıl» kurnaz ve hain, «kurbağa» geçimsiz ve düşüncesiz, karga ve fare çekingen tipleri temsil ederler.

22 ÇAĞATAY, S. Kutadgu-Bilig'de Öğdülmiş, Türk Kültürü, K.B. Sayısı, Sayı 98 1970, s. 36-37.

23 Bk. HERTEL, J. The Pançatantra-Text of Pürnabhadra, Harvard, 1912.

24 ÇAĞDAŞ, K. Pançatantra Masalları, Ankara 1962, Giriş s. 8.

İşte bu tipleri ile masallar, hayat sahnesinde oynanan bir toplum dramından farksızdır²⁵.

KEİTH'e göre, Pañçatantra iki amaçla yazılmıştır. Birincisi, hükümdarlara devlet yönetme bilgisi vermek; ikincisi günlük hayatın başarılı bir şekilde yaşanması için gerekli bilgileri sunmak²⁶.

ALSDORF aynı konuda kısaca şöyle yazmaktadır: Masallardaki politik görüş, eski Hind politika görüşüdür. Bu ise makyavelci bir görüştür. Bu görüşe göre politikada ahlâk, bir güç değildir. Sonuç, tutulan yolu haklı kılar. Bu sebeple masalların bir kaçında ahlâkî unsurdan eser yoksa, okuyucu buna şaşmamalıdır. Pañçatantra'da hâkim olan ruh ve inanç, fazilet inancı değil, zekâ ve kurnazlığa olan inançtır. Fakat bu hiç bir zaman masallarda moral unsurun bulunmadığı anlamına gelmemelidir²⁷.

«Pañçatantra»nın giriş masalında, bu hikâyelerin VİSHNU-ŞARMAN adındaki bir bilgin tarafından bir hükümdarın üç oğluna anlatıldığı yazılıdır. Pañçatantra masallarının kaybolmuş olan Sanskritçe aslından yapılmış olduğu sanılan Pehlevice çevirisi de kaybolmuş, fakat bu çeviriden yapılmış Eski Süryanî ve Arapça tercümeleler ele geçmiş bulunmaktadır. Arapça tercüme M.S. 750 yıllarında İBN EL-MUKAFFA tarafından yapılmıştır. Yapılan Yunanca tercüme ile, «Kelile ve Dimne» adıyla bütün dünyaya yayılmıştır.

«Pañçatantra»daki öğütlerin büyük kısmı hükümdarlara (=ki çoğunlukla «arslan» ile temsil edilmiştir) ve vezirlere (=ki çoğunlukla «çakallar» ile sembolize edilir) verilmiştir. Bu öğütler devlet, hükümet, savaş yönetimi, yani genel olarak politikayla ilgilidir. Verilen bu bilgiler, devrin siyaset bilgini KAUTİLİYA'nın düşüncelerine uygun düşmektedir²⁸. Bu öğütlerle VİSHNUŞARMAN prenslere hükümdarların, vezirlerin, yöneticilerin nasıl olmaları ve nasıl olmamaları gerektiğini anlatıyor. Masallarda topluca şu öğütleri bulmaktayız:

25 ÇAĞDAŞ, K. a.g.e. s. 76.

26 KEİTH, A.B. A History of Sanskrit Literature, Oxford 1928, s. 248-249.

27 ALSDORF, L. Panchatantra, Fünf Bücher Altindischer Staatsweisheit und Lebenskunst in Fabeln und Sprüchen, München 1952, s. 124.

28 Bk. SHAMAŞASTRY, R. Kautilya's Arthashastra, Mysore 1921.

1 — Hükümdar aklının ermediği konularda, önemli ve güç durumlarda vezirlerine akıl danışmalı.

2 — Vezirlerin sözlerine hemen inanmamalı, onları dinlemeli, fakat son kararı verirken kendi aklını ve mantığını kullanmalı,

3 — Zayıf taraflarını çevresinden gizlemesini bilmeli,

4 — Günlük işlerini ve maiyetini ihmal etmemeli.

5 — Maiyetindekilerden herhangi birine, diğerlerini kıskandıracak şekilde iltihaf etmemeli.

6 — İşittiği her söze inanmamalı.

7 — Küçük-büyük herkesle dost geçinmeli ve mümkün olduğu kadar çok dost edinmeli.

8 — Hayvanlara karşı merhametli olmalı.

9 — Ağgözlü olmamalı.

10 — Dostunu, arkadaşını, maiyetinde çalışacak olanları iyi seçmesini bilmeli.

11 — Kendisini hükümdarlığa layık ve yetenekli bulmuyorsa, feragat etmeli.

12 — Yabancı hükümdarlara ve genellikle düşmanlarına inanmamalı.

13 — Yobazlardan, softalardan, şarlatanlardan sakınmalı.

14 — Tebaasına karşı zâlim ve merhametsiz olmamalı.

15 — Düşmana saldırmadan önce durumu iyice incelemeli.

16 — Düşmanın savunma ve tahkimatını iyice hesaba katmalı.

17 — Tebaasının dertlerine sırtını çevirmemeli.

18 — Yaşlı, tecrübeli ve değerli vezirlerin tavsiyelerine önem vermeli.

19 — Vezirler ise, hem hükümdarlarına iyi hizmet etmeli, hem de kendi çıkarlarını gözetmesini bilmelidirler.

VİSHNUŞARMAN'a göre, «Arslan»ın hükümdar olmak için tayin edilmeğe ve törene ihtiyacı yoktur. Kahramanca davranışları onu bu makama getirir, doğa onu hükümdar ilân eder²⁹.

VİSHNUŞARMAN diyor ki: «Hükümdar ne kadar soylu ve görkemli olursa olsun, eğer sarayında mükâfat kazanılmıyorsa, adamları onu, kuşların kurumuş ağacı terkettiği gibi, terkederler»³⁰.

«Hediyeler biter bitmez dostluk sona erer; ineğin memesi kuru-yunca dana onu terkeder».

«Bir dana binlerce inek arasında kendi anasını nasıl seçer ve bulursa, insanın yaptığı iyilik ve kötülük de eninde sonunda gelir onu bulur».

VİSNUŞARMAN'a göre, «Bu hayat dersi veren kitabı okuyarak ya da bir masalcıdan dinleyerek öğrenen kimsenin düşmanı (Tanrı) İndra bile olsa sırtı yere gelmez (= yo'traitat pathati prāyo nīti-hâstram grīnoti vâ na parâbhavam âpnoti sa şakrad api karbiçit)³¹.

D. KELİLE VE DİMNE

Pers Hükümdarı Anûşirevan (M.S. 531-597)'in bilgin-hekimlerinden BURZOE, Hindistan'a, ölüme çare olan bir bitkiyi aramak için gider, fakat bulamaz. Hindli bir bilgin ona, aradığı şeyin, bir hükümdarın kütüphanesinde saklı bulunan «Pañçatantra» adlı kitapta bulunduğunu söyler. Hekim BURZOE, böylece bu kitabı ahr, İran'a getirir ve Pehlevîceye çevirir³².

İBN EL-MUKAFFA, VIII. yüzyılın ortalarında yapmış olduğu arapça tercüme-yi takdim ederken, «Kelile ve Dimne» hakkında şöyle diyor: «Okuyucu eseri sadece okumakla kalmayıp aynı zamanda okudukları üzerinde düşünmelidir. Bu, cevizi yiyebilmek için kabuğunu kırma zahmetine katlanmağa benzer. Ayrıca insan bu kitap-tan öğrendiklerini uygulamaya, onlardan faydalanmağa çalışmalıdır.

29 Bk. HERTEL, J. The Panchatantra-Text of Purnabhadra, Cambridge 1912, I. kitabın gerçeve masalı.

30 ÇAÇDAŞ, K. Pañçatantra Masalları, Ankara 1962, s. 73.

31 HERTEL, J. The Panchatantra, Cambridge 1912, Giriş masalı.

32 TAWNEY, C.H. The Ocean of Story, London V. Cilt S. V-VIII.

Çünkü bilim ancak amel ile tamam olur. Bilim ağaç, amel onun meyvası gibidir»³³.

«Kelile ve Dimne»nin önsözünde İBN MUKAFFA, bu eserin hükümdarlar için devlet yönetme sanatında gerekli bir kılavuz olduğunu ve Anûşîrevan'ın da ülke ve devlet işlerini ona göre düzenlediğini iddia eder³⁴.

«Kelile ve Dimne», hükümdarlara özgü ahlâkî bir Hind masal dergisinin adı olup, iki baş-kahramanın, yani iki çakalın sanskritçe adından, «Karataka ve Damanka»dan meydana gelmiştir. Önce sanskritçeden Fehlevîceye ve sonra da bu dilden Arapçaya çevrilmiştir. Asıl Hindçe eser, Vişnu mezhebinden VİSHNUŞARMAN adlı bir brahman tarafından, aşağı-yukarı M.S. 300 yılma doğru, HERTEL'e göre Kışmîr'de kaleme alınmıştır³⁵.

Eser, bir giriş ile, her biri «tantra» yani «akıl-yürütme» adını taşıyan beş kitaptan oluşmuştur. Kitabın amacı Sanskritçe yazılmış hayvan masalları ile hükümdarlara hikmet öğretmektir³⁶.

Kelile ve Dimne'ye göre hükümdar için gerekli huylar, yani yumuşaklık, cömertlik ve yiğitlik arasında en önemlisi birincisidir. (Hükümdarın) tek bir kötü hareketiyle cihan harab olur, halka kırıngılık ve nefret gelir. Hükümdarın yumuşak huyluluğu, akıl ve tecrübe sahiplerine danışmakla meydana gelir.

Hind-İran ahlâk ve siyaset anlayışında da akıl ve bilgi üzerinde önemle durulmaktadır. Kelile ve Dimne'ye göre akıl mutluluğun temel direğidir ve gayeye erişmek için bir anahtardır³⁷.

BURZOE adlı bir hekim tarafından Hind'den getirilerek Fehlevîceye çevrilen «Kelile ve Dimne», bütün dünya edebiyatını etkilemiştir. İBN-EL MUKAFFA tarafından Arapçaya çevrilen eseri, daha sonra RÜDAKÎ yeni farsça ile manzum olarak yazmıştır. Husrev I. zamanında, İran'da «Hellénisme» etkisi tekrar canlanmış olmakla

33 BEYDEBA, Kelile ve Dimne, R. Doğrul terc. İstanbul 1945, s. 67-80.

34 Bk. Tarcuma-ı Kabla wa Dimna, Moctebâ Minovi, Tahran 1343.

35 Bk. HERTEL, J. Das Panchatantra, Seine Geschichte und Seine Vorbereitung, Leipzig und Berlin 1914.

36 BROCKELMANN, C. Kelile ve Dimne, İslam Ansiklopedisi.

37 MİNOVİ, M. a.g.e. s. 408.

beraber, Hind medeniyetinin, daha bir çok eserin çevrilmesiyle büyük ve verimli bir etkisi olmuştur³⁸.

Hind düşünce ve felsefesinde, Eflâtuncuların mistik ve ideal düşünce sistemlerine karşılık olarak ŞANKARA, Aristocuların realist düşüncelerini ise ŞİVAİT ve mantıqçı UDAYANA temsil ediyordu. Bu iki büyük düşünce sistemi eski çağlardan beri mevcut bulunmuştur. Çin felsefesinde de bu iki zıt düşünce akımlarına paralel olan iki fikir cereyanı görmekteyiz. Çin'de de realist KONFÜÇYÜS ve onu izleyenlerle, mistik düşünen Buddhist filozoflar karşı karşıya bulunuyorlardı. Skolastik düşünce Hıristiyanlıkta ve Müslümanlıkta oynadığı rolü Çin'de oynamamıştı. Bu iki büyük fikir mücadelesi sonraki devirlerde de devam eder.

Büyük İskender'in Hindistan'a yaptığı seferle, Yunanlılarla Hindliler arasında ilişki kurulmuş ve Yunan sanat ve felsefesi İran'da yayılmağa başlamıştır. Böylece Yunanlı bilgin ve sanatkarlar da Bakteriyan yani Orta-Asya kapılarına kadar gelmişlerdi. Diğer bir taraftan, Yüceği'lerin, Saka'larm ve benzeri kavimlerin aşağı-yukarı aynı zaman içinde yaptıkları göçlerle Hindistan'ın Kuzey-Batı sınırından, yani Bakteriyan ve Türkistan'dan, Hindistan'la Çin arasında bir yol açılmış bulunuyordu. Böylece bu yol sayesinde Roma, Yunanistan ve Çin ülkeleri arasında, geniş ölçüde ohnak üzere, bir fikir alış-verişi için elverişli bir ortam doğmuştu.

İlginçtir ki, Buddhist Uygurlara ait ve Türkistan'da ele geçen bir el-yazmasında, bu dünyada gördüğümüz şeylerin hepsi birer gölgeye benzetilmektedir. Biliyoruz ki PLATON da çevremizi saran şeyleri asıl gerçek olan «idea»ların birer gölgesi olduğunu söylüyordu. RUBEN'e göre³⁹, bu Uygur el-yazması bize, Batı ile Doğuda o sıralarda mevcut olan ortak kültür seviyesini ve Doğu ile Batının bir-biriyle olan sıkı bağıını göstermektedir.

38 KÖPRÜLÜ, F. İslâm Medeniyeti Tarihi, Ankara 1973, İzahlar, s. 85.

39 RUBEN, W. Doğuda ve Batıda Ortaçağ Felsefesi, AÜDTCFD, C. II S. 4, 1944 s. 577.